

Polskie sądownictwo w świetle danych statystycznych. Ujęcie porównawcze

Marta Dębiak-Bartosewicz

Radca prawny przy OIRP w Warszawie, współnik w kancelarii Bąk i Dębiak Kancelaria Radców Prawnych s.c. Absolwentka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie oraz studiów doktoranckich w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie. Przygotowuje rozprawę doktorską; jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół prawa cywilnego (materiałnego i procesowego) oraz polityki wymiaru sprawiedliwości.

The Polish Judicial System in Statistical Numbers. A Comparative Account

In the article, the author attempts to diagnose the Polish judicial system, in the context of expected actual efficiency. The analysis avails itself of the following indicators: the number of incoming cases, the number of professional judges and non-judicial staff in courts, public expenditures allocated to courts, the clearance rate, average disposition time and overall efficiency. Polish data regarding the Polish judiciary has been compared with its international counterparts, particularly all EU members. This comparative approach is to make an authoritative and reliable diagnosis of the Polish judicial system, compared to other EU member states. The article is also an attempt to answer the question of whether critical assessments, that have dominated Polish public debate, are justified, and whether the Polish judiciary is as inefficient and ineffective as it would look apparent from the statistics.

Wprowadzenie

W debacie publicznej przeważają negatywne opinie o polskim wymiarze sprawiedliwości¹.

1 Por. J. Bełdowski, *Przedmowa*, „Monitor Prawniczy” 2010, nr 3, dodatek specjalny, *Perspektywy wymiaru sprawiedliwości*, https://www.academia.edu/8196391/Stan_wymiaru_sprawiedliwosci_w_Polsce_w_swietle_miedzynarodowych_badan_porownawczych (dostęp 21.07.2016). Autor stoi na stanowisku, że o polskim wymiarze sprawiedliwości zwykło się mówić dobrze lub wcale, w imię „źle pojętego dobra wymiaru sprawiedliwości”. Rzeczywiście dopiero

W obszarze sądownictwa powtarzane są argumenty o przewlekłości postępowań sądowych oraz opieszałości sędziów, a dodatkowo wskazuje się na złą jakość prawo, jego inflację i niestabilność. Takie oceny, utrwalane przez lata w przestrzeni publicznej, prowadzą do niskiego poziomu zaufania Polaków do wymiaru sprawiedliwości

przed kilkoma laty (wcześniej nie było poważnej dyskusji, były jedynie „tabloidalne” doniesienia) zaczęto krytycznie oceniać i analizować stan polskiego wymiaru sprawiedliwości.

ści, co z kolei przekłada się na niechęć do przestrzegania prawa, kwestionowanie jego prawidłowości oraz obniżenie autorytetu zarówno poszczególnych instytucji wymiaru sprawiedliwości, jak i grup zawodowych na jego rzecz działających.

Przeprowadzane cyklicznie badania opinii publicznej potwierdzają krytyczne opinie Polaków wobec polskiego wymiaru sprawiedliwości, w tym sądownictwa.

W obszarze sądownictwa powtarzane są argumenty o przewlekłości postępowań sądowych oraz opieszałości sędziów, a dodatkowo wskazuje się na zły jakości prawo, jego inflację i niestabilność.

W 2011 r. ośrodek badawczy TNS OBOP na zlecenie Ministerstwa Sprawiedliwości przeprowadził badanie opinii publicznej na temat wizerunku wymiaru sprawiedliwości oraz oceny jego reformy². Wynikiem tego badania był raport z badania wizerunku wymiaru sprawiedliwości oraz oceny reformy wymiaru sprawiedliwości przez opinię publiczną³. Z raportu tego wynika, że wśród Polaków nie ma zgody w kwestii, jak oceniać działania wymiaru

sprawiedliwości – 46% ocenia je pozytywnie, ale niewiele mniej osób (41%) – negatywnie, zaś co ósmy badany nie ma w tej sprawie zdania (13%). Pozytywną opinię częściej prezentowali młodszy badani (58% osób w wieku 15–25 lat i tylko 37% osób mających więcej niż 50 lat), osoby z wykształceniem wyższym (57%), uczniowie, studenci (63%), mieszkańcy miast powyżej 250 tys. (55%); swoją pozytywną ocenę argumentowali w szczególno-

ści faktem, że działania wymiaru sprawiedliwości gwarantują porządek prawny oraz że osobiście nie zetknęli się z negatywnymi zjawiskami w tym obszarze. Negatywne oceny wymiarowi sprawiedliwości wystawiali przede wszystkim: mężczyźni (45%), osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym (50%), emeryci, renciści (48%), mieszkańcy miast od 50 do 250 tys. mieszkańców (48%), a głównymi przyczynami takiej oceny były w szczególności: opieszałość działań (56%), słaba efektywność i korupcja (po 44%), niesprawiedliwe orzecznictwo (30%), nierzetelne wykonywanie obowiązków (28%), brak niezawisłości, stronniczość (26%). Kolejne wnioski wskazują, że wymiar sprawiedliwości darzy dużym zaufaniem 30% badanych, 41% średnio mu ufa, 29% zaś – ma małe zaufanie. W odniesieniu do sądów wskaźnik ten wygląda podobnie: 32% respondentów deklaruje duże zaufanie, 35% średnie, a 30% małe.

Wynik innego badania, przeprowadzonego przez CBOS w cyklu „Aktualne problemy i wydarzenia”⁴,

2 Badanie w ramach projektu „Ułatwianie dostępu do wymiaru sprawiedliwości” współfinansowanego przez Unię Europejską zostało zrealizowane w dniach 11–24 maja 2011 r. metodą ilościową, za pomocą techniki CAPI (*Computer Assisted Personal Interviewing*), na ogólnopolskiej, losowej, reprezentatywnej próbie mieszkańców Polski w wieku 15 i więcej lat. Przeprowadzono 1500 wywiadów.

3 *Raport końcowy z badania opinii publicznej. Wizerunek wymiaru sprawiedliwości, ocena reformy wymiaru sprawiedliwości, aktualny stan świadomości społecznej w zakresie alternatywnych sposobów rozwiązywania sporów oraz praw osób pokrzywdzonych przestępstwem*, Warszawa 2011, http://ms.gov.pl/Data/Files/_public/foto/ministerstwo_sprawiedliwosci_raport-koncowy.pdf (dostęp 23.05.2016).

4 Badanie to (nr 271) przeprowadzone zostało w dniach 30 listopada – 6 grudnia 2012 r. na liczącej 1135 osób

zawarty w raporcie *O przestrzeganiu prawa i funkcjonowaniu wymiaru sprawiedliwości w Polsce*⁵ ze stycznia 2013 r. jest zdecydowanie mniej optymistyczny. Funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości w Polsce negatywnie oceniło tu aż 61% badanych, a pozytywnie tylko 28%. Zdecydowana większość badanych (84%) uznała, że najważniejszym problemem polskiego wymiaru sprawiedliwości jest

Warto również wskazać, że w badaniu Eurobarometru z 2013 r.⁶ tylko 42% Polaków zadeklarowało zaufanie do krajowego wymiaru sprawiedliwości, aż 54% zaś wskazało, że nie ma do niego zaufania. Taki wynik daje Polsce dziesiąte miejsce od końca wśród państw Unii Europejskiej – średnia UE to poziom 53% zaufania i 43% braku zaufania. Na czele plasują się Finowie i Duńczycy, spośród których aż

Wymiar sprawiedliwości darzy dużym zaufaniem 30% badanych, 41% średnio mu ufa, 29% zaś – ma małe zaufanie.

przewlekłość postępowań sądowych. W dalszej kolejności do negatywnych stron funkcjonowania sądownictwa badani zaliczyli notoryczne opóźnienia rozpraw (72%), zbyt wysokie koszty (72%) oraz skomplikowane procedury postępowań sądowych (71%), a kolejno również: złą organizację prac, korupcję, zbyt niski poziom informatyzacji sądów, niekompetencję sędziów.

Co ciekawe, jedynie w minimalnym stopniu oceny funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości różnicuje fakt kontaktowania się respondentów z sądami – osoby, które w ostatnich latach miały takie doświadczenia (osobiście lub za pośrednictwem rodziny czy też bliskich znajomych), wystawiają nieco lepsze oceny niż ci, którzy z sądami nie mieli do czynienia, co może sugerować, że stereotypowy wizerunek wymiaru sprawiedliwości w Polsce jest nieco gorszy, niż wynika to z faktycznych doświadczeń Polaków i być może stanu rzeczywistego.

reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski. Należy zaznaczyć, że realizacja badania nastąpiła przed szeroko dyskutowanym orzeczeniem wyroku w tzw. sprawie doktora Mirosława G.

5 *O przestrzeganiu prawa i funkcjonowaniu wymiaru sprawiedliwości w Polsce*, BS/5/2013, Warszawa 2013, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_005_13.PDF (dostęp 22.11.2015).

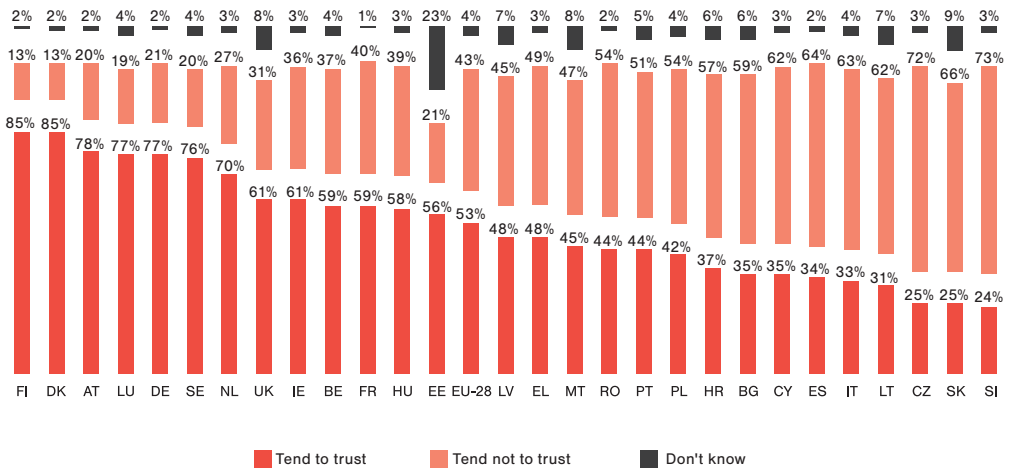
85% zadeklarowało, że ufa wymiarowi sprawiedliwości i tylko 13% wskazało na brak zaufania.

W ciągu ostatnich kilku lat krytycznie o polskim wymiarze sprawiedliwości i sądownictwie wypowiedzi się również wielu przedstawicieli nauki, prawniczych środowisk zawodowych, dziennikarzy branżowych czy przedstawicieli organizacji pozarządowych⁷, wskazując w szczególności na brak jego

6 *Wymiar sprawiedliwości w UE*, zob. Komisja Europejska, *Komunikat prasowy. W kierunku prawdziwej europejskiej przestrzeni sprawiedliwości: poprawa zaufania, mobilności i wzrostu*, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-233_pl.htm (dostęp 22.11.2015)

7 Por. G. Wiaderek, *Czy i co zmienić w polskim wymiarze sprawiedliwości*, <http://liberte.pl/czy-i-co-zmienic-w-polskim-wymiarze-sprawiedliwosci/>; J. Bełdowski, M. Ciżkowicz, D. Sześciło, *Efektywność polskiego sądownictwa w świetle badań międzynarodowych i krajowych*, Warszawa 2010, https://www.for.org.pl/upload/Nowy_Wymiar_Sprawiedliwosci/sady_raport2_popr1.pdf (dostęp 26.11.2015); D. Sześciło, *Stan wymiaru sprawiedliwości w Polsce w świetle międzynarodowych badań porównawczych*, https://www.academia.edu/8196391/Stan_wymiaru_sprawiedliwosci_w_Polsce_w_swietle_miedzynarodowych_badan_porownawczych (dostęp 26.11.2015); M. Magdziak, *Przewlekłość postępowań sądowych to problem systemowy*, publikacja Forum Obywatelskiego Rozwoju z 21 grudnia 2015 r., nr 69.

WYKRES 1. WYNIKI BADANIA EUROBAROMETRU NR 385 Z LISTOPADA 2013 R. WYMIAR SPRAWIEDLIWOŚCI W UE – ODPOWIEDŹ NA PYTANIE *Czy ufa Pan/Pani wymiarowi sprawiedliwości w swoim kraju?*

Źródło: Komisja Europejska, *Justice in the EU. Report*, http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_385_en.pdf.

sprawności (czy też szerzej – efektywności) i przewlekłość postępowań sądowych.

Niniejszy artykuł stanowi próbę odpowiedzi na pytanie, czy krytyczne oceny, które zdominowały debatę publiczną, są uzasadnione i czy polskie sądownictwo rzeczywiście jest tak niesprawne i nieefektywne, a postępowania sądowe przewle-

1. Sądownictwo powszechne w liczbach

Artykuł obejmuje zakresem przedmiotowym wyłącznie sądownictwo powszechne, poza zakresem analizy pozostają dane dotyczące działalności Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego i wojewódzkich sądów administracyjnych oraz sądownictwa wojskowego.

Tylko 42% Polaków zadeklarowało zaufanie do krajowego wymiaru sprawiedliwości, aż 54% zaś wskazało, że nie ma do niego zaufania.

kłe. Zdając sobie sprawę, że dane statystyczne (i to opisujące wybrane wskaźniki) nie odzwierciedlają w pełni rzeczywistości, autor niniejszego artykułu wyraża przekonanie, że wnioski płynące z ich szczegółowej analizy mogą stanowić istotny głos w dyskusji nad kondycją i ewentualną reformą sądownictwa i wymiaru sprawiedliwości w Polsce.

W przekonaniu autora artykułu kompleksowa diagnoza stanu polskiego sądownictwa powszechnego – w kontekście jego oczekiwanej i faktycznej sprawności – wymaga analizy poniższych wskaźników:

- wpływ spraw do sądów powszechnych,
- zatrudnienie sędziów i kadry wspomagającej w strukturze sądownictwa powszechnego,

- koszty funkcjonowania sądownictwa powszechnego,
- opanowanie wpływu spraw do sądów powszechnych,
- sprawność postępowania sądowego.

Wskaźniki te, wynikające z danych krajowych, znajdują adekwatne odzwierciedlenie w danych dotyczących innych państw gromadzonych przez instytucje międzynarodowe, co umożliwia przeprowadzenie ich miarodajnego porównania⁸. Dane krajowe pochodzą z bazy statystycznej Ministerstwa Sprawiedliwości⁹ i zostaną zaprezentowane dla pięciu kolejnych lat 2009–2013, z kolei dane międzynarodowe mają swoje źródło w dwóch najnowszych raportach Europejskiej Komisji ds. Efektywności Wymiaru Sprawiedliwości (*Commission européenne pour l'efficacité de la justice/European Commission for the Efficiency of Justice – CEPEJ*)¹⁰ – wydanych

8 Gdy w zestawieniu porównawczym nie pojawią się dane dotycząca jakiegoś państwa, oznacza to, że w raporcie CEPEJ takie dane nie zostały ujęte – najprawdopodobniej ze względu na niepodanie ich przez dane państwo.

9 <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/> (dostęp 26.11.2015) oraz dane otrzymane w ramach dostępu do informacji publicznej w odpowiedzi na składane przez autora artykułu wnioski.

10 Powołana we wrześniu 2002 r. przez Komitet Ministrów Rady Europy. Jej celem jest implementacja standardów prawnych odnoszących się do wymiaru sprawiedliwości w krajach zrzeszonych w Radzie Europy oraz poprawa jego jakości i efektywności funkcjonowania. Wkrótce po utworzeniu CEPEJ Komisja powołała Grupę Roboczą, której zadaniem było opracowanie kwestionariusza, na podstawie którego państwa członkowskie Rady Europy miały udzielać informacji niezbędnych do poznania sposobu funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości w poszczególnych państwach. Informacje te dotyczyły m.in.: nakładów budżetowych na wymiar sprawiedliwości i jego poszczególne piony, liczby sędziów i prokuratorów oraz ich zarobków, liczby pracowników administracji sądownictwa, wpływu spraw oraz obciążenia pracą sędziów i prokuratorów, a także sprawności postępowania w poszczególnych kategoriach spraw i zawodów prawniczych. Komisja składa się z kilku ekspertów (od 6 do 8) i współpracuje z korespondentami krajowymi (około 47), których zadaniem jest dostarczenie danych statystycznych oraz szeregu informacji wyjaśniających; na dzień 31 grudnia

w 2012 i 2014 r. – i obejmują lata 2010¹¹ i 2012. Mimo iż CEPEJ publikuje dane udostępnione przez wszystkie (lub większość) 47 państw członkowskich Rady Europy, do porównania zostały wybrane wyłącznie informacje statystyczne państw członkowskich Unii Europejskiej¹².

Poniżej zdefiniowane zostały kluczowe pojęcia charakteryzujące powyższe wskaźniki¹³:

- wpływ spraw – liczba wszystkich spraw zarejestrowanych pod kolejnym numerem, we właściwych urządzeniach ewidencyjnych w ciągu danego okresu sprawozdawczego;
- ponowny wpływ (ponownie wpisane) – oznacza, że tej samej sprawie został nadany kolejny numer w określonym urządzeniu ewidencyjnym, np. przeniesiono z innej jednostki sprawozdawczej, podjęto postępowanie po uprzednim zawieszeniu itp.;
- załatwienie spraw – liczba spraw zakończonych w ciągu danego okresu sprawozdawczego: merytorycznie lub formalnie, przez przeniesienie do innego urządzenia ewidencyjnego, przez po-

2014 r. było 47 państw członkowskich Rady Europy: Albania, Andora, Armenia, Austria, Azerbejdżan, Belgia, Bośnia i Hercegowina, Bułgaria, Chorwacja, Cypr, Czarnogóra, Czechy, Dania, Estonia, Finlandia, Francja, Grecja, Gruzja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Islandia, Liechtenstein, Litwa, Luksemburg, Łotwa, Macedonia, Malta, Mołdawia, Monako, Niemcy, Norwegia, Polska, Portugalia, Rosja, Rumunia, San Marino, Serbia, Słowacja, Słowenia, Szwajcaria, Szwecja, Turcja, Ukraina, Węgry, Wielka Brytania, Włochy. W jej pracach mogą uczestniczyć dodatkowo przedstawiciele państwa o statusie obserwatora (np. Izrael, Maroko, Stany Zjednoczone, Kanada, Meksyk, Japonia, Stolica Apostolska) oraz Unia Europejska. Dotychczas CEPEJ przedstawiła sześć edycji swojego raportu opartego o dane zebrane na podstawie kwestionariusza. Dotyczą one lat 2002, 2004, 2006, 2008, 2010 i 2012 – najnowszy raport opublikowany został w 2014 r.

11 Por. B. Gruszczyńska, R. Kulma, M. Marczewski, A. Siemaszko, *Wymiar Sprawiedliwości w Unii Europejskiej. Podstawowe parametry dla Polski i pozostałych krajów*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2011.

12 W tym z Chorwacją, która została członkiem UE 1 lipca 2013 r.

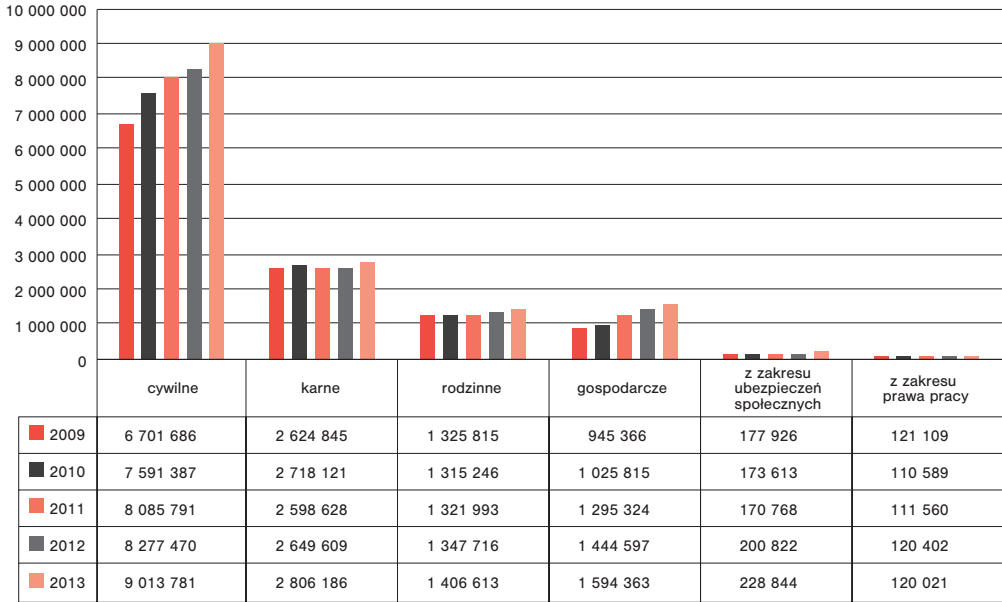
13 Por. *Rocznik statystyczny sądownictwa powszechnego i wojskowego 2009–2013*, Warszawa 2014, s. 11.

TABELA 1. WPŁYW SPRAW DO POLSKICH SĄDÓW POWSZECHNYCH (OGÓLEM) W LATACH 2009–2013

Wpływ spraw do sądów powszechnych	2009	2010	2011	2012	2013
Ogółem	11 896 747	12 934 771	13 584 064	14 040 616	15 169 808

Źródło: Rocznik statystyczny sądownictwa powszechnego i wojskowego 2009–2013, Warszawa 2014.

WYKRES 2. WPŁYW SPRAW DO POLSKICH SĄDÓW POWSZECHNYCH W LATACH 2009–2013
W PODZIALE NA POSZCZEGÓLNE RODZAJE SPRAW

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rocznik statystyczny sądownictwa powszechnego i wojskowego 2009–2013, Warszawa 2014.

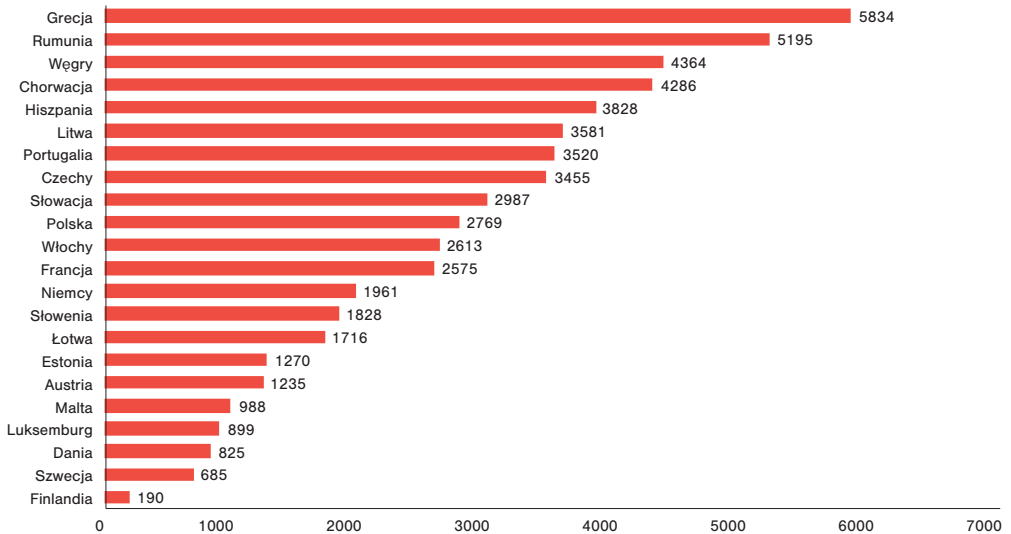
- łączenie z inną sprawą lub przez przeniesienie do innej jednostki sprawozdawczej;
- sprawność postępowań – średni czas trwania postępowania sądowego obliczany od dnia pierwszej rejestracji sprawy w sądzie I instancji do dnia uprawomocnienia się orzeczenia sądu I instancji;
 - opanowanie wpływu – stosunek liczby załatwionych spraw do liczby spraw, które wpłynęły do sądów w danym okresie rozliczeniowym;
 - główne kategorie spraw – w sądach okręgowych są to repertorium.: C, CG-G, Ns (z wył.

rejestrowych), Nc, Co, K, U, P, GC, GNs, GNC, a w sądach rejonowych to repertorium: C, CG-G, Ns, Nc, K, Kp, W, U, P, Np, RC, RNs, Nsm, GC, GNs, GNC, GU, GUp, GN, GZd, U.

1.1 Wskaźnik 1 – wpływ spraw do sądów powszechnych

W latach 2009–2013 zaobserwowano znaczny wzrost liczby spraw wpływających do polskich sądów, w szczególności spraw cywilnych i gospodarczych. W 2013 r. w sądach zarejestrowano o 3 273 061 spraw więcej niż w 2009 r., co daje

WYKRES 3. LICZBA SPRAW CYWILNYCH I GOSPODARCZYCH PROCESOWYCH, KTÓRE WPŁYŃYŁY DO SĄDÓW POSZCZEGÓLNYCH PAŃSTW UE W PRZELICZENIU NA 100 000 MIESZKAŃCÓW W 2012 R.

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportu CEPEJ, *European judicial systems. Efficiency and quality of justice*, wyd. 2014, http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Rapport_2014_en.pdf (dostęp 21.07.2016).

wzrost na poziomie 27,5%. Liczba spraw wzrosła we wszystkich kategoriach poza sprawami z zakresu prawa pracy, jednak zdecydowanie najwięcej przybyło spraw cywilnych (wzrost o 34,5%) i gospodarczych (wzrost o 68,7%).

wpływem spraw do sądów (m.in. znaczący wzrost liczby spraw od 2010 roku, kiedy to uruchomione zostało elektroniczne postępowanie upominawcze, cieszące się dużą popularnością, zwłaszcza u tzw. powodów masowych, jak firmy telekomunikacyjne,

W latach 2009–2013 zaobserwowano znaczny wzrost liczby spraw wpływających do polskich sądów, w szczególności spraw cywilnych i gospodarczych.

Ministerstwo Sprawiedliwości wskazuje¹⁴, że tak duży wzrost wpływu spraw cywilnych i gospodarczych spowodowany jest zarówno „pierwotnym”

energetyczne czy przewoźnicy), jak również wzrostem ponownych wpisów spraw, z czego większość stanowią sprawy przekazywane do innych sądów w wyniku sprzeciwów od orzeczeń wydawanych przez tzw. e-sąd. W ogólnej liczbie spraw zawarte

¹⁴ Tamże.

TABELA 2. LICZBA SPRAW CYWILNYCH I GOSPODARCZYCH PROCESOWYCH I NIEPROCESOWYCH, KTÓRE WPŁYŃEŁY DO SĄDÓW W POSZCZEGÓLNYCH PAŃSTWACH UE W PRZELICZENIU NA 100 000 MIESZKAŃCÓW W ROKU 2010 I 2012

Lp.	Państwo	Liczba spraw cywilnych i gospodarczych procesowych, które wpłynęły do sądów w przeliczeniu na 100 000 mieszkańców w 2010 r.	Liczba spraw cywilnych i gospodarczych procesowych, które wpłynęły do sądów w przeliczeniu na 100 000 mieszkańców w 2012 r.	Liczba spraw cywilnych i gospodarczych nieprocesowych, które wpłynęły do sądów w przeliczeniu na 100 000 mieszkańców w 2010 r.	Liczba spraw cywilnych i gospodarczych nieprocesowych, które wpłynęły do sądów w przeliczeniu na 100 000 mieszkańców w 2012 r.
1	Austria	1344	1235	9321	8952
2	Belgia	6388	–	–	–
3	Bułgaria	–	–	–	–
4	Chorwacja	3323	4286	5949	5447
5	Cypr	3288	–	–	–
6	Czechy	4369	3455	1018	1000
7	Dania	1141	825	80	79
8	Estonia	1613	1270	3782	3431
9	Finlandia	202	190	6272	8764
10	Francja	2758	2575	155	140
11	Grecja	4030	5834	–	–
12	Hiszpania	4219	3828	399	398
13	Holandia	–	–	–	–
14	Irlandia	–	–	–	–
15	Litwa	6213	3581	–	2442
16	Luksemburg	411	899	–	178
17	Łotwa	2166	1716	3435	1539
18	Malta	1196	988	–	–
19	Niemcy	1935	1961	–	–
20	Polska	2146	2769	7365	10120
21	Portugalia	2955	3520	–	–
22	Słowacja	5010	5195	139	110
23	Słowenia	2320	2987	2359	2571
24	Szwecja	1837	1828	1538	1540
25	Rumunia	674	685	238	239
26	Węgry	2012	4364	4011	704
27	Wielka Brytania	–	–	2287	–
28	Włochy	3958	2613	2076	3233
	Średnia	2729,5	2572,91	2966,12	2827,06

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych CEPEJ, *European judicial systems. Efficiency and quality of justice*, wyd. 2012 („CEPEJ Studies”, nr 18) i 2014 („CEPEJ Studies” nr 20).

TABELA 3. LICZBA SĄDÓW REJONOWYCH, OKRĘGOWYCH ORAZ APELACYJNYCH
WRAZ Z LICZBĄ POSZCZEGÓLNYCH WYDZIAŁÓW W ROKU 2009 I 2013

SĄDY I WYDZIAŁY	2009	2013
Sądy Rejonowe	320	242
Wydziały:		
Cywilny	360	387
Karny	361	437
Rodzinny i nieletnich	329	328
Pracy i ubezpieczeń społecznych	218	138
Ksiąg wieczystych	348	348
Gospodarczy	130	116
Sądy Okręgowe	45	45
Wydziały:		
Cywilny	94	96
Karny	88	91
Penitencjarny i nadzoru nad wykonywaniem orzeczeń karnych	37	37
Pracy i ubezpieczeń społecznych	63	60
Gospodarczy	40	29
Sąd Wspólnotowych Znaków Towarowych i Wzorów Przemysłowych	1	1
Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumenta	1	1
Sądy Apelacyjne	11	11
Wydziały:		
Cywilny	13	14
Karny	11	11
Pracy i ubezpieczeń społecznych	11	11

Źródło: jak na wykresie 2.

są również sprawy ponownie wpisane – pochodzące z sądów rejonowych zniesionych z dniem 1 stycznia 2013 r. w ramach reorganizacji sądownictwa.

Do porównania zostały w ramach państw członkowskich wybrane dwie kategorie danych – liczba spraw cywilnych i gospodarczych procesowych oraz nieprocesowych, które wpłynęły do sądów w przeliczeniu na 100 000 mieszkańców. Raporty CEPEJ, wyd. 2012 i 2014, zawierają dane dotyczące ogólnej liczby spraw, które wpłynęły do sądów poszczególnych państw, jednak ich porównanie byłoby niemiarodajne z uwagi m.in. na różnice w liczbie mieszkańców, co w znacznym stopniu determinuje liczbę spraw i liczbę sędziów je rozpatrujących, jak również różnice w systemach prawnych (w wielu państwach również sprawy sądowoadministracyjne są podawane w ogólnym ujęciu spraw sądowych). Przy porównaniu danych – łącznie dla spraw procesowych i nieprocesowych – tracą na znaczeniu różnice w ukształtowaniu prawa postępowania cywilnego

w poszczególnych systemach prawnych i zakwalifikowania spraw do trybu spornego lub niespornego, o czym będzie mowa w dalszej części artykułu.

Ze wszystkich państw, które podały dane dla obu pozycji i w obu edycjach, tylko Polska zanotowała gwałtowny wzrost liczby spraw wpływających do sądów powszechnych w kategorii spraw cywilnych i gospodarczych – zarówno procesowych, jak i nieprocesowych. Z tabeli 2 wynika, że Polska posiada trzy wartości znacznie powyżej średniej UE – wpływ spraw nieprocesowych w obu edycjach (w 2012 r. ponad 3 razy więcej niż wynosiła średnia UE) oraz wpływ spraw procesowych w 2012 r. Tylko w 2010 r. spraw procesowych wpłynęło do polskich sądów mniej niż wynosiła średnia w UE. Pozostałe państwa (poza Słowacją, która zanotowała lekki wzrost w obu kategoriach spraw) utrzymały wskaźniki na zbliżonym poziomie lub zanotowały spadek liczby spraw cywilnych i gospodarczych, rejestrowanych przez sądy powszechne. Warto podkreślić,

TABELA 4. LICZBA SĘDZIÓW, REFERENDARZY, ASYSTENTÓW I URZĘDNIKÓW
W POLSKICH SĄDACH POWSZECHNYCH W ROKU 2009 I 2013

ŚREDNIOROCZNE ZATRUDNIENIE SĘDZIÓW – wszyscy sędziowie sądów powszechnych	2009	2013
SĄDY REJONOWE	5250,4	5217,82
SĄDY OKRĘGOWE	2091,42	2191,86
SĄDY APELACYJNE	402,98	407,33
OGÓŁEM	7744,8	7817,01
ŚREDNIOROCZNE ZATRUDNIENIE REFERENDARZY – wszyscy referendarze zatrudnieni w sądach powszechnych	2009	2013
SĄDY REJONOWE	1337,37	1426,57
SĄDY OKRĘGOWE	9,02	21,63
SĄDY APELACYJNE	–	–
OGÓŁEM	1346,39	1448,2
ŚREDNIOROCZNE ZATRUDNIENIE ASYSTENTÓW – wszyscy asystenci zatrudnieni w sądach powszechnych	2009	2013
SĄDY REJONOWE	1308,12	1374,79
SĄDY OKRĘGOWE	811,88	924,37
SĄDY APELACYJNE	147,98	169,50
OGÓŁEM	2267,98	2468,66
ŚREDNIOROCZNE ZATRUDNIENIE URZĘDNIKÓW – wszyscy urzędnicy zatrudnieni w sądach powszechnych	2009	2013
SĄDY REJONOWE	13 379,19	13 513,89
SĄDY OKRĘGOWE	3 282,08	3 364,02
SĄDY APELACYJNE	333,86	330,19
OGÓŁEM	16 995,13	17 208,1

Źródło: jak w tabeli 3.

że znaczące różnice w poszczególnych państwach pomiędzy liczbą spraw procesowych i nieprocesowych wynikają z różnego ukształtowania procedury cywilnej. W Polsce z tego powodu – odmiennie niż w większości państw europejskich – zdecydowanie więcej wpływa spraw nieprocesowych.

1.2 Wskaźnik 2 – zatrudnienie sędziów i kadry wspomagającej

Według stanu na dzień 31 grudnia 2013 r. sądownictwo powszechne w Polsce organizacyjnie obejmowało 242 sądy rejonowe, 45 sądów okręgowych i 11 sądów apelacyjnych. Liczba sądów okręgowych i apelacyjnych od roku 2009 się nie zmieniła, zaś liczba sądów rejonowych w wyniku reformy sądownictwa wprowadzonej rozporządzeniem Ministra

Sprawiedliwości z 5 października 2012 r.¹⁵ zmniejszyła się z dniem 1 stycznia 2013 r. o 79. Pomimo przeprowadzenia tej reformy nie zmniejszyła się liczba wydziałów w ramach sądów rejonowych, gdyż wydziały likwidowanych sądów zostały zachowane jako „wydziały zamiejscowe sądu rejonowego”. Liczba wydziałów w sądach jest dość stabilna, z wyjątkiem wydziałów karnych sądów rejonowych, których liczba wzrosła od 2009 r. o ok. 20%, oraz wydziałów pracy i ubezpieczeń społecznych w sądach rejonowych, których znaczna część (80) uległa likwidacji w analizowanym okresie.

¹⁵ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 października 2012 r. w sprawie zniesienia niektórych sądów rejonowych (Dz.U. z 2012 r., poz. 1121).

TABELA 5. LICZBA SĘDZIÓW, REFERENDARZY, ASYSTENTÓW I URZĘDNIKÓW
W WYDZIAŁACH CYWILNYCH POLSKICH SĄDÓW Powszechnych w roku 2009 i 2013

ŚREDNIOROCZNE ZATRUDNIENIE SĘDZIÓW – wydziały cywilne	2009	2013
SĄDY REJONOWE	1473,26	1638,02
SĄDY OKRĘGOWE	827,42	867,46
SĄDY APELACYJNE	173,89	177,15
OGÓŁEM	2474,57	2682,63
ŚREDNIOROCZNE ZATRUDNIENIE REFERENDARZY – wydziały cywilne	2009	2013
SĄDY REJONOWE	225,05	392,53
SĄDY OKRĘGOWE	6,39	16,05
SĄDY APELACYJNE	–	–
OGÓŁEM	231,44	408,58
ŚREDNIOROCZNE ZATRUDNIENIE ASYSTENTÓW – wydziały cywilne	2009	2013
SĄDY REJONOWE	448,92	531,52
SĄDY OKRĘGOWE	308,62	368,05
SĄDY APELACYJNE	59,47	74,47
OGÓŁEM	757,54	974,04
ŚREDNIOROCZNE ZATRUDNIENIE URZĘDNIKÓW – wydziały cywilne	2009	2013
SĄDY REJONOWE	2691,60	3140,23
SĄDY OKRĘGOWE	1205,78	1243,37
SĄDY APELACYJNE	137,88	135,73
OGÓŁEM	4035,26	4519,33

Źródło: jak w tabeli 3.

W 2013 r. średniokresowe zatrudnienie sędziów w sądach powszechnych wyniosło ponad 7800 osób, co wskazuje na stabilizację z niewielką tendencją wzrostową (ok. 1% wobec 2009 r.). Także w pozostałych grupach zawodowych nie było znaczących zmian – wśród referendarzy i asystentów sędziów zanotowano niewielki wzrost zatrudnienia (na poziomie kilku procent), a w przypadku urzędników nawet poniżej 1%. Jednak gdy chodzi o wskaźnik zatrudnienia wyłącznie w odniesieniu do wydziałów cywilnych (wpływ na poziomie 60% wszystkich spraw trafiających do sądów powszechnych), wzrost był znacznie większy, a grupą zawodową, w której zmiany były największe, okazali się referendarze sądowi. Zmiany te są zrozumiałe – mimo iż globalne zatrudnienie w sądach powszechnych zostało na względnie

stałym poziomie, to wydziały cywilne sądów, do których trafia zdecydowanie najwięcej spraw i ich liczba stale rosła w analizowanym okresie, otrzymały dodatkowe wsparcie kadrowe, co miało na celu sprawne (a przynajmniej na dotychczasowym poziomie) załatwienie spraw cywilnych wpływających do sądów.

Dla porównania danych międzynarodowych wybrane do analizy zostały następujące dane: liczba sędziów na 100 000 mieszkańców oraz liczba kadry urzędniczej przeznaczona na wsparcie jednego sędziego.

Analizując wskaźniki:

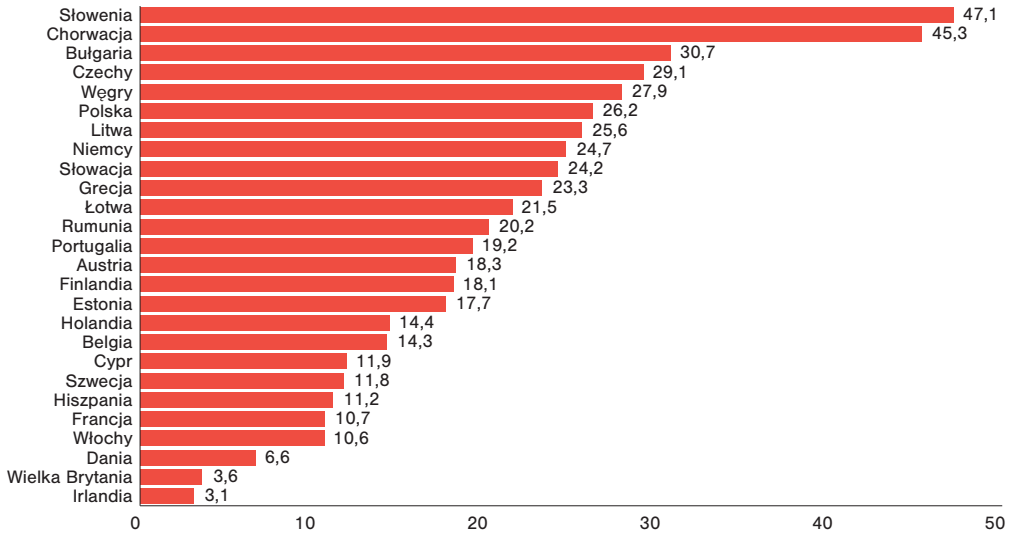
- liczba sędziów na 100 tysięcy mieszkańców w 2010 i 2012 roku – Polska znalazła się odpowiednio na piątym i szóstym miejscu wśród państw UE (które przekazały swoje dane w tym

TABELA 6. LICZBA SĘDZIÓW W PRZELICZENIU NA 100 000 MIESZKAŃCÓW W ROKU 2010 I 2012 ORAZ LICZBA KADRY URZĘDNICZEJ UKIERUNKOWANEJ NA WSPARCIE DLA ORZECZNIKÓW W PRZELICZENIU NA JEDNEGO SĘDZIEGO W ROKU 2010 I 2012, W POSZCZEGÓLNYCH PAŃSTWACH CZŁONKOWSKICH UE

Lp.	Państwo	Liczba sędziów na 100 tys. mieszkańców w 2010 r.	Liczba sędziów na 100 tys. mieszkańców w 2012 r.	Kadra urzędnicza ukierunkowana na wsparcie dla orzeczników w przeliczeniu na jednego sędziego w 2010 r.	Kadra urzędnicza ukierunkowana na wsparcie dla orzeczników w przeliczeniu na jednego sędziego w 2012 r.
1	Austria	17,78	18,3	–	–
2	Belgia	14,82	14,3	1,10	1,1
3	Bułgaria	–	30,7	–	2
4	Chorwacja	42,77	45,3	2,76	2,6
5	Cypr	12,93	11,9	1,36	1,3
6	Czechy	29,12	29,1	1,49	1,5
7	Dania	9,01	6,6	–	3,1
8	Estonia	16,71	17,7	2,09	1
9	Finlandia	17,99	18,1	–	–
10	Francja	10,68	10,7	2,62	2,5
11	Grecja	18,05	23,3	–	–
12	Hiszpania	10,20	11,2	–	–
13	Holandia	15,19	14,4	–	2
14	Irlandia	3,21	3,1	6,06	5,5
15	Litwa	23,64	25,6	1,58	1,8
16	Luksemburg	–	–	–	–
17	Łotwa	21,17	21,5	2,29	2,5
18	Malta	–	–	–	–
19	Niemcy	24,26	24,7	1,47	1,5
20	Polska	27,81	26,2	1,91	2,3
21	Portugalia	18,39	19,2	3,07	2,8
22	Słowacja	19,04	24,2	1,30	1,6
23	Słowenia	49,95	47,1	–	0,5
24	Szwecja	24,86	11,8	1,54	3,1
25	Rumunia	11,48	20,2	2,59	1,3
26	Węgry	28,95	27,9	1,18	0,9
27	Wielka Brytania	3,59	3,6	–	–
28	Włochy	10,98	10,6	1,46	1,4
	Średnia	19,30	19,9	2,11	2,01

Źródło: jak w tabeli 2.

WYKRES 4. LICZBA SĘDZIÓW W PRZELICZENIU NA 100 000 MIESZKAŃCÓW
W POSZCZEGÓLNYCH PAŃSTWACH UE W 2012 R.

Źródło: jak na wykresie 3.

zakresie) – sędziów w Polsce w przeliczeniu na 100 000 mieszkańców jest zdecydowanie więcej niż średnio w UE;

- liczba kadry urzędniczej ukierunkowanej na wsparcie dla orzeczników w przeliczeniu na jednego sędziego w 2010 i 2012 roku – Polska zajmowała ósme miejsce wśród państw UE (które przekazały swoje dane w tym zakresie) i jeszcze w 2010 r. osób tych było mniej niż średnio w UE, jednak już w 2012 r. polski wynik się poprawił i przekroczył tę wartość.

1.3 Wskaźnik 3 – koszty funkcjonowania sądownictwa powszechnego

Budżet resortu sprawiedliwości¹⁶ od 2011 r. utrzymuje się na stałym poziomie w relacji do PKB i wy-

¹⁶ Na budżet resortu sprawiedliwości w 2013 r. składała się część 15 „Sądy powszechne”, część 1 „Instytucja gospodarki budżetowej” oraz część 37 „Sprawiedliwość” – 218 jednostek (Ministerstwo Sprawiedliwości, jednostki organizacyjne służby więziennej, zakłady dla nieletnich, Instytut Ekspertyz

nosi 0,31% PKB. W ramach tego budżetu wydatki sądów powszechnych stanowią około 60% i od 2009 r. pozostają na zbliżonym poziomie (z większym wzrostem w 2013 r.). W tym czasie również dochody sądownictwa powszechnego zachowały względną równowagę, z lekką tendencją wzrostową, i pokrywają około 34% wszystkich wydatków¹⁷.

Do porównania międzynarodowego wybrano dwa mierniki – wydatki ponoszone przez państwa członkowskie UE na wymiar sprawiedliwości ogółem¹⁸ i w relacji do wydatków publicznych, oraz wydatki na sądownictwo powszechne w przeliczeniu na 1 osobę.

Sądowych, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury oraz pięć instytucji gospodarki budżetowej). Sądy administracyjne oraz Sąd Najwyższy mają odrębne budżety.

¹⁷ Opracowanie własne na podstawie analizy budżetu resortu sprawiedliwości z lat 2009–2013.

¹⁸ W raportach CEPEJ wymiar sprawiedliwości w większości państw UE rozumiany jest jako sądownictwo, organy ścigania oraz pomoc prawna.

TABELA 7. BUDŻET RESORTU SPRAWIEDLIWOŚCI W LATACH 2009–2013

Resort sprawiedliwości	2009	2010	2011	2012	2013
Wydatki w tys. zł	11 152 583	11 145 820	9 800 313	10 170 827	10 508 963
% PKB	0,83%	0,84%	0,31%	0,31%	0,31%

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy budżetu resortu sprawiedliwości z lat 2009–2013.

TABELA 8. DOCHODY I WYDATKI SĄDÓW POWSZECHNYCH

Wyszczególnienie wydatków i dochodów (sądy powszechne) w tys. zł	2009	2010	2011	2012	2013
Dochody	2 016 361	2 049 296	2 086 960	2 120 653	2 147 238
Wydatki	5 701 260	5 759 365	5 929 826	6 080 714	6 303 076

Źródło: jak w tabeli 7.

Budżet resortu sprawiedliwości od 2011 r. utrzymuje się na stałym poziomie w relacji do PKB i wynosi 0,31% PKB. W ramach tego budżetu wydatki sądów powszechnych stanowią około 60% i od 2009 r. pozostają na zbliżonym poziomie.

Dane ujęte w tabeli 9 wskazują, że w liczbach bezwzględnych polskie budżety wymiaru sprawiedliwości oscylują w okolicach średniej UE, jednak w ujęciu procentowym (w stosunku do wydatków publicznych), zapewniają Polsce pozycję wśród liderów w Unii Europejskiej. Oznacza to, że Polska ma wciąż jeszcze relatywnie niski PKB, natomiast ujęcie procentowe pokazuje rozłożenie akcentów i wskazanie priorytetów przez rządzących. Wydaje się, że za taki można uznać wymiar sprawiedliwości.

Podsumowując w ramach wskaźników:

- wydatki na wymiar sprawiedliwości w 2010 r. i 2012 r. w liczbach bezwzględnych – w 2010 r. Polska plasowała się powyżej średniej UE, a w 2012 r. w wyniku obniżenia budżetu na wymiar sprawiedliwości znalazła się poniżej tej wartości;
- wydatki na wymiar sprawiedliwości jako procent wydatków publicznych w 2010 r.

i 2012 r. – Polska plasuje się znacznie powyżej średniej UE, znalazła się na trzecim miejscu, zaraz za Danią i Irlandią,

- wydatki na sądownictwo w przeliczeniu na 1 osobę w 2010 r. i 2012 r. – w 2010 r. polski wynik był wyższy niż średnia UE, zaś w 2012 r. niższy, jednak są to różnice nieznaczne.

1.4 Wskaźniki 4 i 5 – opanowanie wpływu spraw oraz sprawność postępowań

Ważnym miernikiem sprawności sądownictwa jest wskaźnik opanowania wpływu spraw, pokazujący, czy sądy radzą sobie z liczbą spraw wpływającą do ich biur podawczych w danym okresie rozliczeniowym.

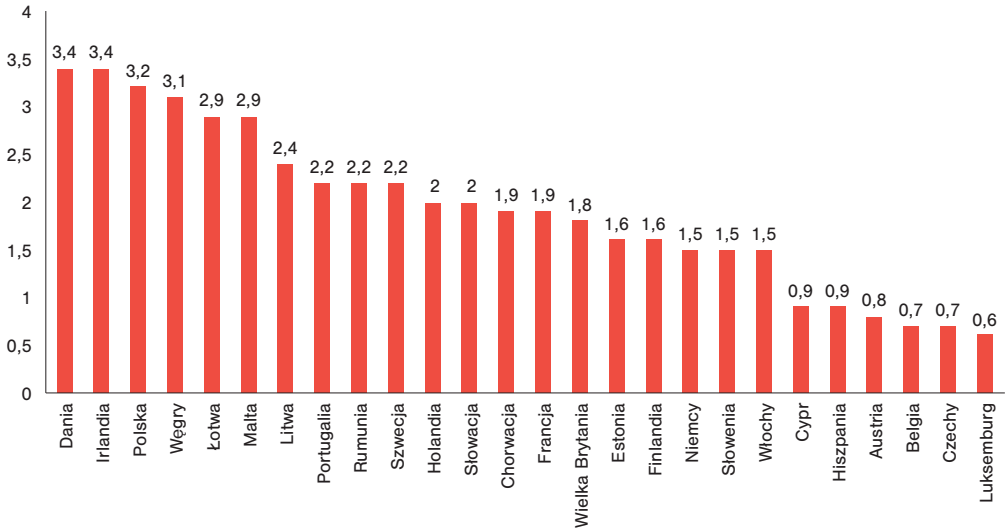
W latach 2009–2013 wskaźnik opanowania wpływu wszystkich spraw utrzymywał się na zbliżonym poziomie pomiędzy 96,1% a 101,6%. W ujęciu ogólnym (wszystkie kategorie spraw) jest wyższy niż obli-

TABELA 9. WYDATKI NA WYMIAR SPRAWIEDLIWOŚCI W 2010 R. I 2012 R. W LICZBACH BEZWZGLĘDNYCH I JAKO PROCENT WYDATKÓW PUBLICZNYCH ORAZ WYDATKI NA SĄDOWNICTWO W PRZELICZENIU NA 1 OSOBĘ W 2010 R. I 2012 R. W POSZCZEGÓLNYCH PAŃSTWACH CZŁONKOWSKICH UE

Lp.	Państwo	Wydatki na wymiar sprawiedliwości w 2010 r. (w euro)	Wydatki na wymiar sprawiedliwości w 2012 r. (w euro)	Wydatki na wymiar sprawiedliwości w relacji do wydatków publicznych w 2010 r. (w %)	Wydatki na wymiar sprawiedliwości w relacji do wydatków publicznych w 2012 r. (w %)	Wydatki na sądownictwo w przeliczeniu na 1 osobę – 2010 r. (w euro)	Wydatki na sądownictwo w przeliczeniu na 1 osobę – 2012 r. (w euro)
1	Austria	1 174 830 000	1 276 420 000	0,7	0,8	–	–
2	Belgia	1 802 642 657	1 855 485 000	0,7	0,7	–	–
3	Bułgaria	224 069 853	–	–	–	15,2	17,1
4	Chorwacja	352 621 340	340 465 130	1,9	1,9	47,9	36,7
5	Cypr	79 536 746	76 527 498	0,9	0,9	41,7	35,4
6	Czechy	557 183 160	509 966 190	0,7	0,7	32,9	35,3
7	Dania	2 086 000 000	2 387 211 425	2,3	3,4	39	43,4
8	Estonia	98 519 256	111 404 414	1,9	1,6	20	23,1
9	Finlandia	792 410 000	855 857 000	1,5	1,6	45,2	46
10	Francja	7 517 535 561	8 087 936 029	1,1	1,9	–	–
11	Grecja	714 721 911	641 115 896	–	–	–	–
12	Hiszpania	4 632 278 011	4 111 000 000	1,0	0,9	–	27
13	Holandia	6 098 900 000	5 972 900 000	2,0	2,0	59,2	58,6
14	Irlandia	2 540 438 000	2 346 727 000	3,5	3,4	32,5	23,3
15	Litwa	155 377 083	179 756 697	1,7	2,4	15,6	17,7
16	Luksemburg	116 165 559	124 017 268	0,7	0,6		
17	Łotwa	137 747 332	144 823 662	3,2	2,9	16,6	21,8
18	Malta	83 998 000	105 152 000	2,7	2,9	24,6	27,4
19	Niemcy	13 320 680 442	13 392 212 369	1,6	1,5	–	103,5
20	Polska	2 821 561 570	2 472 780 000	2,9	3,2	35,7	35,8
21	Portugalia	1 693 952 793	1 744 093 667	1,9	2,2	49,7	43,2
22	Słowacja	569 175 715	718 812 448	2,3	2,2	16,6	15,2
23	Słowenia	278 261 799	310 844 502	1,8	2,0	25,5	28,2
24	Szwecja	263 000 000	254 154 443	2,7	1,5	–	80,2
25	Rumunia	4 064 159 050	4 519 656 078	2,1	2,2	59,2	66,7
26	Węgry	1 604 399 373	1 609 052 020	3,2	3,1	26	32,9
27	Wielka Brytania	10 866 000 000	10 582 637 899	1,9	1,8	21,4	42,2
28	Włochy	7 716 811 123	8 038 108 740	1,5	1,5	50,3	50
	Średnia	2 584 392 012	2 695 152 495	1,86	1,91	33,74	39,60

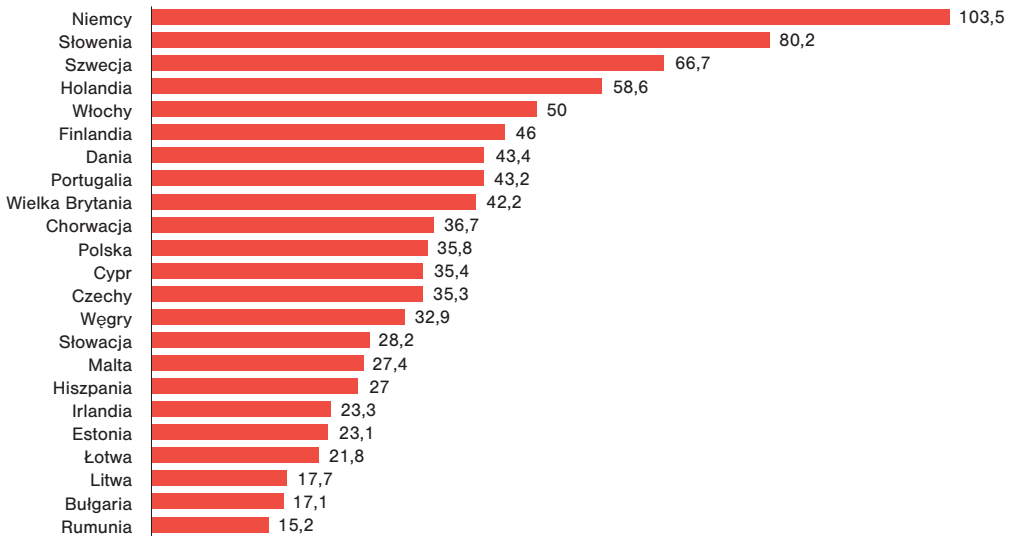
Źródło: jak w tabeli 2.

WYKRES 5. WYDATKI NA WYMIAR SPRAWIEDLIWOŚCI W RELACJI DO WYDATKÓW PUBLICZNYCH
W 2012 R. W POSZCZEGÓLNYCH PAŃSTWACH CZŁONKOWSKICH UE (w %)

Źródło: jak na wykresie 3.

WYKRES 6. WYDATKI NA SĄDOWNICTWO W PRZELICZENIU NA 1 OSOBĘ W 2012 R.
W POSZCZEGÓLNYCH PAŃSTWACH CZŁONKOWSKICH UE

Źródło: jak na wykresie 3.

TABELA 10. WSKAŹNIK OPANOWANIA WPŁYwu SPRAW W SĄDACH POWSZECHNYCH W POLSCE (w %) W LATACH 2009–2013

Wskaźnik opanowania wpływu spraw w polskich sądach powszechnych (w %)	2009	2010	2011	2012	2013
OGÓŁEM	101,6	98,6	98,5	100,5	96,1
Tylko główne kategorie spraw	97,5	98,0	98,8	95,4	93,7

Źródło: na podstawie opracowania Ministerstwa Sprawiedliwości *Mierniki wymiaru sprawiedliwości w latach 2006–2015*, <https://isws.ms.gov.pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> (dostęp 23.05.2016).

TABELA 11. SPRAWNOŚĆ POSTĘPOWAŃ SĄDOWYCH W SĄDACH POWSZECHNYCH W POLSCE (W MIESIĄCACH) W LATACH 2009–2013

Sprawność postępowań sądowych w polskich sądach powszechnych (w miesiącach)	2009	2010	2011	2012	2013
OGÓŁEM	3,8	3,9	4,1	4,2	4,1
Sądy okręgowe, w tym:			7,0	7,0	7,2
Sprawy cywilne			6,8	6,8	6,9
Sprawy karne			9,3	9,2	9,5
Sprawy z zakresu ubezpieczeń i prawa pracy			7,3	7,4	8,0
Sprawy gospodarcze			6,0	5,9	5,4
Sądy rejonowe, w tym:			3,9	4,1	3,9
Sprawy cywilne			4,1	4,3	3,9
Sprawy karne			3,3	3,3	3,3
Sprawy z zakresu ubezpieczeń i prawa pracy			5,8	6,0	6,6
Sprawy rodzinne			4,0	4,1	4,3
Sprawy gospodarcze			3,6	4,0	4,1
Upadłościowe			7,5	6,8	6,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie publikacji Ministerstwa Sprawiedliwości: *Sprawność postępowań sądowych. Czas trwania postępowania sądowego w latach 2011–2014* oraz *Mierniki wymiaru sprawiedliwości w latach 2006–2015*, https://isws.ms.gov.pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie (dostęp 23.05.2016).

W liczbach bezwzględnych polskie budżety wymiaru sprawiedliwości oscylują w okolicach średniej UE, jednak w ujęciu procentowym (w stosunku do wydatków publicznych), zapewniają Polsce pozycję wśród liderów w Unii Europejskiej.

czany wyłącznie w oparciu o główne kategorie spraw. W przypadku tej ostatniej odsetki wskaźnik w żądanym z analizowanych lat nie przekroczył 100%, co oznacza, że w rocznym okresie rozliczeniowym nie udało się załatwić przynajmniej tylu spraw, ile wpłynęło do sądów w danym roku.

ników, jak i wskaźników spraw cywilnych, karnych i rodzinnych. Większe zmiany zanotowano jedynie w przypadku spraw upadłościowych (postępowanie krótsze o prawie miesiąc), pracy i ubezpieczeń społecznych (postępowanie dłuższe o prawie miesiąc zarówno na poziomie sądu okręgowego, jak i sądu

Średni czas trwania postępowania w sądzie okręgowym jako sądzie pierwszej instancji wynosi około siedmiu miesięcy, a w sądzie rejonowym średnio cztery miesiące.

Tabela 11 zawiera szczegółowe dane dotyczące sprawności postępowań sądowych. Dla 2009 i 2010 r. Ministerstwo Sprawiedliwości udostępniło wyłącznie dane dotyczące wszystkich spraw, natomiast dane szczegółowe z podziałem na poszczególne kategorie spraw gromadzone są i udostępniane od roku 2011¹⁹.

Jak wynika z powyższego zestawienia, średni czas trwania postępowania w sądzie okręgowym jako sądzie pierwszej instancji wynosi około siedmiu miesięcy, a w sądzie rejonowym średnio cztery miesiące. W sądach okręgowych najdłużej rozpoznawane są sprawy karne, a w sądach rejonowych sprawy upadłościowe, dodatkowo zaś – w obu rodzajach sądów – sprawy z zakresu ubezpieczeń i prawa pracy. Standardowa sprawa cywilna rozpoznawana jest około siedmiu miesięcy w sądzie okręgowym i około cztery miesiące w sądzie rejonowym, sprawa gospodarcza podobnie, ale w sądzie okręgowym trwa to krócej (nawet poniżej sześciu miesięcy).

W analizowanym okresie nie doszło do poważnych zmian – zarówno na poziomie ogólnych wskaź-

rejonowego) oraz gospodarczych (szybsze rozpoznanie sprawy przed sądem okręgowym o około pół miesiąca, ale o tyle samo dłuższe przed sądem okręgowym). Sprawy cywilne i rodzinne rozpoznawane były w podobnym tempie przez wszystkie lata.

Do ujęcia porównawczego wybrane zostały następujące mierniki: opanowanie wpływu spraw oraz sprawność postępowań sądowych dla spraw cywilnych i gospodarczych spornych (procesowych)²⁰. Wybór tych danych podyktowany został tym, że CEPEJ nie gromadziła danych o sprawności ogólnej (analogicznie do danych polskich przedstawionych w tabeli 10 i 11), a kategoria „wszystkie sprawy niekarne” uwzględniała również sprawy sądowniczo-administracyjne i tego typu porównanie w obszarze sądownictwa powszechnego byłoby niemiarodajne.

²⁰ Raporty CEPEJ, wyd. 2012 i 2014, w obszarze tych dwóch wskaźników zawierają dane w wielu kategoriach. Najbardziej ogólny podział to sprawy karne i niekarne (*criminal cases* i *non-criminal cases*). W ramach kategorii spraw niekarnych wyróżniane są wszystkie sprawy niekarne, cywilne i gospodarcze sprawy procesowe, cywilne i gospodarcze sprawy nieprocesowe, sprawy egzekucyjne, sprawy wieczystoksięgowe, sprawy KRS-owe, sprawy sądowniczo-administracyjne, inne sprawy (*total non criminal cases, civil and commercial litigious cases, civil and commercial nonlitigious cases, enforcement cases, land registry cases, business register cases, administrative law cases, other cases*).

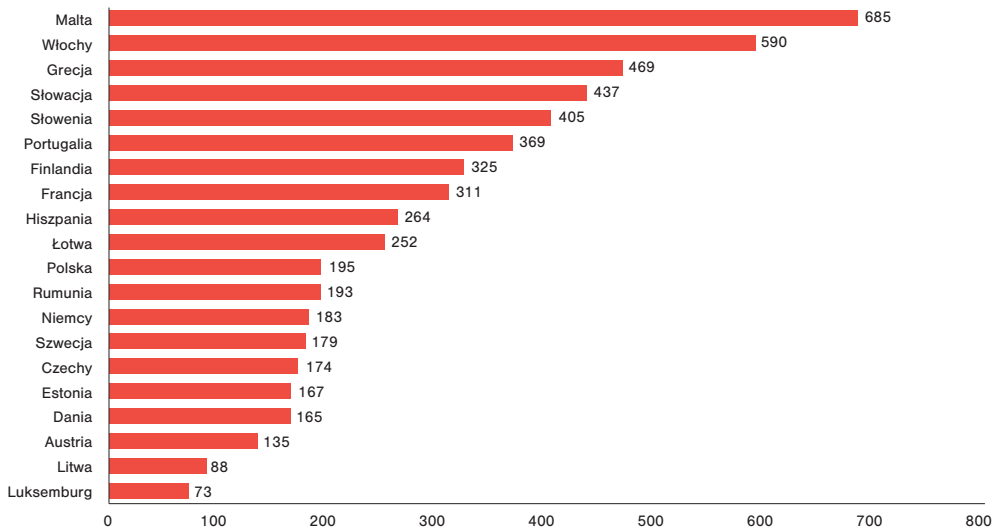
¹⁹ Por. tamże, dodatkowo dane zawarte w stanowisku Ministerstwa Sprawiedliwości w odpowiedzi na wniosek autora o udostępnienie informacji publicznej. Dane udostępniane przez Ministerstwo Sprawiedliwości dotyczące sprawności postępowań sądowych obliczane są wyłącznie w oparciu o główne repertoria spraw.

TABELA 12. Wskaźnik opanowania wpływu – sprawy cywilne i gospodarcze sporne (procesowe) w roku 2010 i 2012 oraz sprawność postępowań (w dniach) – sprawy cywilne i gospodarcze sporne (procesowe) w roku 2010 i 2012, w poszczególnych państwach członkowskich UE

Lp.	Państwo	Wskaźnik opanowania wpływu – sprawy cywilne i gospodarcze sporne (procesowe) w 2010 r. (w %)	Wskaźnik opanowania wpływu – sprawy cywilne i gospodarcze sporne (procesowe) w 2012 r. (w %)	Sprawność postępowań (w dniach) – sprawy cywilne i gospodarcze sporne (procesowe) w 2010 r.	Sprawność postępowań (w dniach) – sprawy cywilne i gospodarcze sporne (procesowe) w 2012 r.
1	Austria	100,09	100,6	129	135
2	Belgia	–	–	–	–
3	Bułgaria	–	–	–	–
4	Chorwacja	101,83	102	462	437
5	Cypr	83,95	–	513	–
6	Czechy	103,28	98,8	128	174
7	Dania	101,94	109	182	165
8	Estonia	97,62	112,5	215	167
9	Finlandia	93,24	103,2	259	325
10	Francja	98,38	99,2	279	311
11	Grecja	78,89	57,7	190	469
12	Hiszpania	93,62	99,6	289	264
13	Holandia	–	–	–	–
14	Irlandia	–	–	–	–
15	Litwa	101,90	100,5	55	88
16	Luksemburg	–	172,8	200	73
17	Łotwa	85,77	111,2	330	252
18	Malta	–	113,8	849	685
19	Niemcy	100,31	100,4	184	183
20	Polska	94,97	88,5	180	195
21	Portugalia	101,89	97,7	417	369
22	Słowacja	89,76	81,6	364	437
23	Słowenia	97,79	104,6	431	405
24	Szwecja	97,71	98,8	187	179
25	Rumunia	97,90	98,6	217	193
26	Węgry	101,67	105,1	160	–
27	Wielka Brytania	–	–	–	–
28	Włochy	118,14	131,3	493	590
	ŚREDNIA	97,17	103,98	291,87	290,29

Źródło: jak w tabeli 2.

WYKRES 7. SPRAWNOŚĆ POSTĘPOWAŃ (W DNIACH) – SPRAWY CYWILNE I GOSPODARCZE SPORNE (PROCESOWE) W 2012 R. W POSZCZEGÓLNYCH PAŃSTWACH CZŁONKOWSKICH UE

Źródło: jak na wykresie 3.

Z danych zgromadzonych w tabeli 12 wynika, że w 2010 r. polskie sądy załatwiły prawie 95% spraw procesowych cywilnych i gospodarczych, a średni czas na załatwienie takiej sprawy wynosił 180 dni. W 2012 r. wskaźniki okazały się gorsze – już tylko 88,5% tych spraw zostało załatwionych, a średni czas na rozpoznanie danej sprawy wydłużył się do 195 dni. W porównaniu do średniej UE dane te dają Polsce wysokie, bo odpowiednio piąte i dziesiąte miejsce w ramach wskaźnika sprawności postępowania, ale tylko odpowiednio siódme i trzecie miejsce od końca w ramach wskaźnika opanowania wpływu spraw.

Należy wskazać, że akurat w ramach tego miernika (przedstawione są wyłącznie dane dotyczące spraw procesowych) prezentowane dane nie są w pełni miarodajne, gdyż różne systemy prawne w różny sposób regulują, które sprawy kwalifikują się do spraw cywilnych i gospodarczych oraz które z nich są sporne (procesowe), a które niesporne (nieprocesowe), stąd występują znaczne różnice w ilości wpływu poszczególnych spraw do sądów. W Polsce w 2010 r. tylko 21,4% spraw cywilnych i gospodarczych wpływających do sądów powszechnych stanowiły sprawy pro-

cesowe, pozostałe to sprawy nieprocesowe²¹. Wśród państw członkowskich UE tylko systemy prawne Finlandii, Austrii i Wielkiej Brytanii charakteryzują się mniejszym odsetkiem spraw procesowych. Niemniej, mimo ich relatywnie niedużej ilości (w stosunku do spraw nieprocesowych) na ich załatwienie sędziowie potrzebują znacznie więcej czasu niż na typową sprawę nieprocesową. Na tę ostatnią polski sędzia potrzebował w 2010 r. jedynie 33 dni (trzeci wynik w UE), a w 2012 r. 38 dni (piąty wynik w UE)²².

Podsumowanie

W latach 2009–2013 odnotowano znaczny wzrost liczby spraw wpływających do polskich sądów. W ostatnim roku analizy zarejestrowano o 27,5% spraw więcej niż w pierwszych dwunastu miesiącach. Podobne trendy obserwowano w większości kategorii spraw, z wyjątkiem spraw pracowniczych (gdzie nastąpił spadek) oraz spraw rodzinnych i z zakresu ubezpieczeń, gdzie wzrost był minimalny. Tak znacz-

²¹ Raport CEPEJ, wyd. 2012.

²² Tamże.

ny wzrost ogólnej liczby wynika z ogromnego wzrostu wpływu spraw cywilnych (o 34,5%) i gospodarczych (o ponad 68%). Mimo tak dużej liczby spraw poziom ich opanowania pozostawał na względnie stałym poziomie, z niewielkimi wahaniami, ale bez stałej tendencji wzrostowej lub spadkowej.

przeznaczane jest około 60% całego budżetu resortu i jest to średnio około 6 mld zł rocznie, zaś różnica pomiędzy 2009 a 2013 rokiem wynosi około 600 mln zł. Potwierdza to, że organizacyjnie sądy zdały egzamin – zamiast znacznego zwiększenia zatrudnienia, co by istotnie podwyższyło koszty

W latach 2009–2013 odnotowano znaczny wzrost liczby spraw wpływających do polskich sądów.

Średni czas trwania postępowania (ogółem) wzrósł nieznacznie, z 3,8 miesiąca w 2009 r. do 4,1 miesiąca w 2013 r., przy czym w sądach rejonowych pozostał na tym samym poziomie (3,9 miesiąca), a w sądach okręgowych wzrósł z 7 miesięcy do 7,2 miesiąca. Sprawy cywilne, których wpływa najwięcej, w sądach okręgowych były załatwiane przez około 6,8 miesiąca, a w sądach rejonowych – około 3,9 miesiąca. Sprawy gospodarcze, wśród których wzrost był największy, rozpoznawane były w sądach okręgowych od 6 miesięcy w 2011 r. do 5,4 miesiąca w 2013 r., natomiast w sądach rejonowych od 3,6 miesiąca w 2011 r. do 4,1 miesiąca w 2013 roku. To ostatnie mogło być związane z nowelizacją kodeksu postępowania cywilnego²³, która weszła w życie 3 maja 2012 r. i zlikwidowała postępowanie odrębne w sprawach gospodarczych oraz wprowadziła wiele innych istotnych zmian proceduralnych, co mogło przełożyć się na czas trwania postępowania.

Z zaprezentowanych danych wynika również, że w latach 2009–2013 doszło do niewielkiego wzrostu zatrudnienia w sądownictwie (przy czym znaczący wzrost nastąpił w wydziałach cywilnych – przy spadku w pozostałych wydziałach), jednak jest on znacznie wolniejszy niż przyrost spraw rejestrowanych corocznie w polskich sądach. W tym czasie budżet resortu sprawiedliwości zmniejszył się z 0,84% PKB do 0,31% PKB. Na sądownictwo powszechne

funkcjonowania sądownictwa, zdecydowano się na przesunięcia sędziów lub spraw z wydziałów mniej obłożonych do tych obciążonych najbardziej, czyli wydziałów cywilnych i gospodarczych.

W ujęciu porównawczym do państw członkowskich UE wypada Polska – w kontekście powszechnych opinii, o których była mowa na wstępie – zaskakująco dobrze. Przede wszystkim w analizowanym okresie tylko w polskich sądach zanotowano istotny wzrost wpływu spraw cywilnych i gospodarczych procesowych i nieprocesowych (tych ostatnich jest ponad trzykrotnie więcej niż wynosi średnia UE). Z tak dużą liczbą spraw sądy polskie poradziły sobie przyzwoicie – spadł co prawda wskaźnik opanowania wpływu spraw i nieznacznie obniżyła się sprawność rozpoznawania spraw, niemniej wszystkie dane analizowane łącznie wskazują na sprawną organizację pracy w polskich sądach. Liczba dni potrzebnych na załatwienie sprawy w pierwszej instancji (sprawy cywilne i gospodarcze sporne) wynosiła w Polsce tylko 180 dni w 2010 r. i 195 dni w 2012 r., przy średniej UE wynoszącej około 290 dni. Ponadto w Polsce jest więcej sędziów (w przeliczeniu na 100 000 mieszkańców) niż wynosi średnia w UE, zaś w przypadku kadry wspomagającej w 2012 r. osiągnięty został średni poziom UE. Nie wydają się również uzasadnione twierdzenia o niedofinansowaniu polskiego sądownictwa, gdyż na tle państw członkowskich UE poziom zapewnionych sądownictwu środków plasuje Polskę w czołówce (ujęcie procentowe) lub w środku stawki (liczby bezwzględne).

23 Ustawa z dnia 16 września 2011 roku o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 233, poz. 1381).

W podsumowaniu warto skonfrontować ze sobą kilka danych. W 2012 r. do polskich sądów wpłynęło 2769 spraw cywilnych i gospodarczych procesowych w przeliczeniu na 100 000 mieszkańców, średnio taka sprawa była rozpatrywana 195 dni. Statystycznie Polska przeznaczyła na sądownictwo 35,8 euro w przeliczeniu na 1 osobę i orzekało wówczas 26,2 sędziogo na 100 000 mieszkańców. W tym samym roku we Francji wpłynęło 2575 spraw cywilnych i gospodarczych procesowych, czas na rozpoznanie takiej sprawy wyniósł 311 dni, a Francja posiada 10,7 sędziogo w przeliczeniu na 100 000 mieszkańców. Podobnie Włochy – wpłynęło 2613 spraw cywilnych i gospodarczych spornych, statystyczny czas oczekiwania na prawomocne rozstrzygnięcie

w naszym kraju, w szczególności w zakresie sprawności orzeczniczej, należy ocenić pozytywnie. Trudno jest się zatem zgodzić ze stanowiskiem, że – przynajmniej na tle europejskim – krajowe sądownictwo jest niedofinansowane lub posiada znaczne braki kadrowe, a jego główną słabością jest przewlekłość postępowania. Niewątpliwie jednak ważnym problemem jest stale zwiększająca się liczba spraw wpływających do sądów, której sądownictwo jako całość, może nie udźwignąć organizacyjnie (nie wspominając o jakości orzekania) w przyszłości.

Konkludując, kompleksowa analiza wybranych wskaźników za lata 2009–2013 upoważnia do stwierdzenia, że sądownictwo nasze cechuje sprawność na dobrym europejskim poziomie. Przedstawio-

Organizacyjnie sądy zdały egzamin – zamiast znacznego zwiększenia zatrudnienia, co by istotnie podwyższyło koszty funkcjonowania sądownictwa, zdecydowano się na przesunięcia sędziów lub spraw z wydziałów mniej obciążonych do tych obciążonych najbardziej, czyli wydziałów cywilnych i gospodarczych.

w takiej sprawie to 590 dni, a liczba sędziów przypadających na 100 000 mieszkańców wynosi 10,6, przy czym koszt sądownictwa wyniósł 50 euro w przeliczeniu na 1 osobę. Dane najbardziej zbliżone do polskich ma Słowacja – w 2012 roku do sądów naszego południowego sąsiada wpłynęło 2987 spraw cywilnych i gospodarczych procesowych w przeliczeniu na 100 000 mieszkańców, średnio taka sprawa była rozpatrywana 405 dni, Słowacja przeznaczyła 28,2 euro w przeliczeniu na 1 osobę na sądownictwo i orzekało wówczas 24,2 sędziogo na 100 000 mieszkańców. Porównując powyższe dane z polskimi, można nabrać uzasadnionego przekonania, że sądownictwo

ne dane nie pozwalają na przedstawianie rodzimego sądownictwa wyłącznie w negatywnym świetle, ale nie można również zapominać o słabych stronach jego funkcjonowania. Wiele elementów wymaga podjęcia szybkich działań naprawczych, przede wszystkim dotyczących zwiększenia sprawności orzekania poprzez szybsze załatwienie większej liczby spraw. Brak oczekiwanej efektywności w tym zakresie wynika przede wszystkim ze zbyt dużej liczby spraw przypadających na statystycznego sędziogo, ale również z nierównomiernego rozłożenia spraw pomiędzy poszczególnymi sądami – obciążenia sprawami – oraz zbyt dużej liczby tzw. etatów funkcyj-

nych (o czym nie było mowy w niniejszym artykule). W tym zakresie warto wskazać, że pomiędzy sądami w Polsce widać bardzo duże zróżnicowanie – głównie pod względem liczby spraw przypadających na jednego sędziego (różnica pomiędzy najbardziej obciążonym Sądem Okręgowym w Zielonej Górze a najmniej obciążonym Sądem Okręgowym w Suwałkach wynosi ponad 100%) czy też czasu potrzebnego na rozpoznanie sprawy (wśród 20 najmniej

Sprawnie działające sądy stanowią fundament nowoczesnego państwa i kluczowy element wspomagający wzrost gospodarczy, zatem warto jak najszybciej wdrożyć odpowiednie rozwiązania (nie tylko prawne, ale również inne instrumenty – miękkie i katalizujące), które poskutkują poprawą sprawności organizacyjnej i orzeczniczej polskich sądów. Warto jest rozważyć m.in. działania na rzecz obniżenia liczby spraw wpływających do

Kompleksowa analiza wybranych wskaźników za lata 2009–2013 upoważnia do stwierdzenia, że sądownictwo nasze cechuje sprawność na dobrym europejskim poziomie.

sprawnych sądów rejonowych aż 12 jest z Warszawy i okolic, a różnica pomiędzy długością rozpoznawania sprawy w Sądzie Rejonowym w Lesku a Sądem Rejonowym w Piasecznie jest szesnastokrotna²⁴. Trzeba mieć zatem świadomość, że zaprezentowane dane statystyczne ukazują pewien uśredniony obraz, a rzeczywistość funkcjonowania poszczególnych sądów w kraju może być zgoła odmienna.

Mimo stałej modernizacji polskiego sądownictwa poprzez wprowadzanie nowych rozwiązań prawnych, organizacyjnych, ale również technicznych, sprawność orzecznicza spada, a oczekiwania społeczne i intencje autorów tych rozwiązań są wręcz przeciwnie. Można zaryzykować twierdzenie, że problem ze sprawnością postępowań sądowych będzie się nasilał – z uwagi na wzrastający stopień skomplikowania spraw wynikający z zawilości stanów faktycznych i prawnych, z jakimi strony trafiają do sądów, ale również z uwagi na niską jakość i inflację prawa obowiązującego w Polsce (w tym prawa unijnego) i coraz więcej sporów z udziałem czynnika międzynarodowego.

polskich sądów lub zachęcenia potencjalnych stron sporu do jego rozwiązania z wykorzystaniem alternatywnych metod, takich jak ugoda pozasądowa, arbitraż czy też mediacja. Są to w dalszym ciągu działania mało popularne w Polsce, co potwierdzają dane gromadzone przez Ministerstwo Sprawiedliwości – w 2009 r. skierowano strony do mediacji tylko w 1842 sprawach cywilnych (0,00027 wszystkich spraw cywilnych, które wpłynęły w 2009 r. do sądów powszechnych), z czego tylko w 90 zawarto ugody zatwierdzone następnie przez sąd. W 2013 r. statystyki wyglądają lepiej – doszło do znacznego procentowego wzrostu liczby spraw, w których strony zostały skierowane do mediacji i w których zawarto ugody – nastąpiło to w 3251 sprawach (0,00036 wszystkich spraw cywilnych, które wpłynęły w 2013 r. do sądów powszechnych), a ugoda została zawarta w 275 z nich²⁵.

24 Na podstawie danych za lata 2009–2010. Szerzej na ten temat A. Siemaszko, P. Ostaszewski, *Efektywność kosztowa sądownictwa powszechnego*, Warszawa 2013.

25 *Mediacje cywilne w latach 2006–2014 i Mediacje w sprawach gospodarczych w latach 2006–2014*, <http://isws.ms.gov.pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> (dostęp 22.11.2015). W tym obszarze CEPEJ nie zbiera danych, zatem nie ma możliwości porównania, jak na tle europejskim wypada Polska.

Bibliografia

- Bełdowski J., *Przedmowa*, „Monitor Prawniczy” 2010, nr 3, dodatek specjalny: *Perspektywy wymiaru sprawiedliwości*, https://www.academia.edu/8196391/Stan_wymiaru_sprawiedliwosci_w_Polsce_w_swietle_miedzynarodowych_badań_porównawczych (dostęp 21.07.2016).
- Bełdowski J., Ciżkowicz M., Sześciło D., *Efektywność polskiego sądownictwa w świetle badań międzynarodowych i krajowych*, Warszawa 2010, https://www.for.org.pl/upload/Nowy_Wymiar_Sprawiedliwosci/sady_raport2_poppr1.pdf (dostęp 26.11.2015).
- CEPEJ, *European judicial systems – Edition 2012 (2010 data). Efficiency and quality of justice*, „CEPEJ Studies”, nr 18.
- CEPEJ, *Report on „European judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice”*, http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Rapport_2014_en.pdf (dostęp 21.07.2016).
- Gruszczyńska B., Kulma R., Marczewski M., Siemaszko A., *Wymiar Sprawiedliwości w Unii Europejskiej. Podstawowe parametry dla Polski i pozostałych krajów*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2011.
- Magdziak M., *Przewlekłość postępowań sądowych w Polsce to problem systemowy*, publikacja Forum Obywatelskiego Rozwoju z 21 grudnia 2015 r., nr 69.
- Opracowania Ministerstwa Sprawiedliwości – dostępne na stronie <https://isws.ms.gov.pl/> (dostęp 26.11.2015 i 23.05.2016):
- *Mediacje cywilne w latach 2006–2014 i Mediacje w sprawach gospodarczych w latach 2006–2014*,
 - *Mierniki wymiaru sprawiedliwości w latach 2006–2015*,
 - *Sprawność postępowań sądowych. Czas trwania postępowania sądowego w latach 2011–2014*.
- O przestrzeganiu prawa i funkcjonowaniu wymiaru sprawiedliwości w Polsce*, BS/5/2013, Warszawa 2013, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_005_13.PDF (dostęp 22.11.2015).
- Raport końcowy z badania opinii publicznej. Wizerunek wymiaru sprawiedliwości, ocena reformy wymiaru sprawiedliwości, aktualny stan świadomości społecznej w zakresie alternatywnych sposobów rozwiązywania sporów oraz praw osób pokrzywdzonych przestępstwem*, Warszawa 2011, http://ms.gov.pl/Data/Files/_public/foto/ministerstwo_sprawiedliwosci_raport-koncowy.pdf (dostęp 23.05.2016).
- Rocznik statystyczny sądownictwa powszechnego i wojskowego 2009–2013*, Warszawa 2014.
- Siemaszko A., Ostaszewski P., *Efektywność kosztowa sądownictwa powszechnego*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2013, <https://www.iws.org.pl/pliki/files/Efektywność%20sądownictwa%20powszechnego-oprac-12.pdf>.
- Sześciło D., *Stan wymiaru sprawiedliwości w Polsce w świetle międzynarodowych badań porównawczych*, https://www.academia.edu/8196391/Stan_wymiaru_sprawiedliwosci_w_Polsce_w_swietle_miedzynarodowych_badań_porównawczych (dostęp 26.11.2015 r.).
- Wiaderek G., *Czy i co zmienić w polskim wymiarze sprawiedliwości*, <http://liberte.pl/czy-i-co-zmienic-w-polskim-wymiarze-sprawiedliwosci/> (dostęp 26.11.2015).
- Wymiar sprawiedliwości w UE*, zob. Komisja Europejska, *Komunikat prasowy. W kierunku prawdziwej europejskiej przestrzeni sprawiedliwości: poprawa zaufania, mobilności i wzrostu*, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-233_pl.htm (dostęp 22.11.2015).